

**MAXSUS MAKTABDA FANLARARO ALOQADORLIK ASOSIDA
BILIM, MALAKA VA KO'NIKMALARNI SHAKLLANTIRISH
TEXNOLOGIYASI**

Z. N. Mamarajabova

Nizomiy nomidgi TDPU professori, p.f.d.

M. A. Abdullayeva

Nizomiy nomidgi TDPU Surdopedgogika yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Аннотация

Мазкур мақолада maxsus maktabda fanlararo aloqadorlik asosida bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirish mazmuni ёритилади. Мазкур мақолада maxsus maktabda fanlararo aloqadorlik asosida bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirish texnologiyasi таҳлили келтирилади.

Таянч сўзлар: eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar maxsus maktab, fanlararo aloqadorlik, geometrik tushunchalarni bilim, malaka, ko'nikmalar, materiallar

Аннотация

В данной статье рассматривается содержание формирования знаний, умений и навыков на основе межпредметности в специальной школе. В данной статье представлен анализ технологии формирования знаний, квалификации и умений на основе межпредметной коммуникации в специальной школе.

Ключевые слова: слабослышащие учащиеся специальной школы, межпредметная коммуникация, знание, геометрических понятий, компетентность, умения, материалы.

Abstract

This article examines the content of the formation of knowledge, skills and abilities based on interdisciplinary training in a special school. This article presents an analysis of the technology for the formation of knowledge, qualifications and skills based on interdisciplinary communication in a special school.

Keywords: hearing-impaired students of a special school, interdisciplinary communication, knowledge of geometric concepts, competence, skills, materials.

Tadqiqotchilar eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilardagi geometrik tushunchalarning va chizma-grafik ko'nikmalarning to'liqsizligi, konkretligi, stereotipliligi, farqlanmaganligini, bilim va ko'nikmalarni yangi vaziyatlarga, amaliy faoliyatga o'tkazishda qiyinchiliklarni va ularning hayot bilan yomon aloqalarini qayd etadilar. Ushbu ma'lumotlar bizning ta'kidlovchi tajribamiz natijalari bilan tasdiqlangan. O'quvchilarning geometrik tushunchalarining past darajasi, sifatsizligi, ularning chizma-grafik ko'nikmalarini yetarli darajada qo'llamasligi sabablari bilim olish faoliyatining buzilishidir. Ammo, geometrik tushunchalarning, shuningdek ularni o'tkazning sifatiga o'qitishdagi kamchiliklar sezilarli darajada ta'sir qiladi. Kamchiliklarga tadqiqotchilar tomonidan quyidagilar kiritilgan: matematika darslarida amaliy mashg'ulotlarning ozligi, ularning davomida o'quvchilar turli xil geometrik shakllar va haqiqiy ob'ektlar bilan mustaqil mashg'ulotlarni bajarishlari kerak, turli xil materiallardan geometrik shakllar olish va geometrik shakllarni mustaqil ravishda chizish, oddiy geometrik shakllarni murakkab shakllarning tarkibida ajratgan holda ba'zi geometrik shakllarni boshqalaridan olish (konstruktiv ko'nikmalar) bo'yicha ishlar bilan bog'liq mashqlar sonining yetarli emasligi. Geometriya elementlarini o'rganishda matematika darslarida samarali amaliy faoliyatdan yetarli darajada foydalanmaslik shakl haqida tushunchalarni shakllantirish jarayonining samaradorligiga salbiy ta'sir qiladi.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarda geometrik tushunchalarni shakllantirish muvaffaqiyatini ta'minlaydigan pedagogik shartlarga quyidagilar kiradi:

- etarli hissiy tajribani to'plash;
- uni umumlashtirishni tashkil etish;
- uni boyitish,
- hissiy harakatlarni idrok etish bo'yicha maxsus maqsadli ish;
- geometrik shakllarning og'zaki belgilanishini faol lug'atga kiritish va ularning hissiy tasvir bilan mustahkam bog'liqligini ta'minlash; aqliy harakatlarning shakllanish bosqichlariga mos ravishda bolaning faol faoliyatini tashkil etish.

Ta'lim jarayonida quyidagilarni hisobga olish kerak: tushunchalarni shakllantirishning yoshga bog'liq xususiyatlari (aqliy faoliyat turi, faoliyatning yetakchi turi), shuningdek, amaliy faoliyat jarayonida tushunchalarning hissiy tarkibiy qismlarini o'zlashtirishning ularning umumlashtirilishi va nazariy bilimlarni o'rganish bilan birlashishi aqliy harakatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Har bir bola nuqsonining o'ziga xosligi va u bilan bog'liq bo'lgan geometrik materialni o'zlashtirish xususiyatlari bolalarning ajratilgan guruhlarini hisobga

olgan holda individual va farqlangan yondashuvni talab qiladi. To'liq tushunchalarni shakllantirishni turli predmetlarni o'rganish jarayonida ob'ektni tekshirish paytida olingan ma'lumotlarni jalb qilish asosida bajarish mumkin. Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun geometrik tushunchalarni uzatishda maxsus mashg'ulotlarga bo'lgan ehtiyoj spetsifikdir. Shuning uchun matematika darslarida geometrik materialni o'rganish va uni mustahkamlash va texnologiya darsida amaliy qo'llashning birligi ta'minlanishi kerak.

Matematika va texnologiya darslarining fanlararo bog'lanishlarini amalga oshirish maxsus maktabning boshlang'ich sinf o'quvchilarida geometrik tushunchalarni shakllantirishning eng samarali usullaridan biri bo'lishi mumkin degan taxmini ilgari surdik.

Axborotni umumlashtirish, birlashtirish miya faoliyatining eng muhim psixofiziologik mexanizmidir. Fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish fanlarni o'qitish tizimida olingan ma'lumotlarni umumlashtirish va birlashtirishga asoslanadi. Shu sababli, fanlararo asosda zarur to'liqlik, barqarorlik, yaxlitlik va samaradorlikka ega bo'lgan tushunchalarni shakllantirish mumkin degan xulosaga kelish mumkin. Buni fiziologik va psixologik tadqiqotlarda fanlararo bog'lanishni amalga oshirish va tushunchalarni shakllantirish (refleks va yaxlit assotsiatsiya) asosida yotuvchi aqliy faoliyat mexanizmlarining birligi haqidagi xulosalar tasdiqlaydi.

Matematikani o'qitishning texnologiya mashg'ulotlari bilan o'zaro bog'liqligi, amaliy faoliyat jarayonida ob'ektning xususiyatlarini faol o'rganib geometrik tushunchalarni shakllantirish jarayoniga bog'lashga imkon beradi.

Fanlararo uzatish turli xil sharoitlarda, bog'lanishlarda va faoliyatda geometrik tushunchalarni ko'p marta takrorlash va amaliy qo'llash imkoniyatini beradi. Darslarda fanlararo bog'lanishlarni qo'llash amaliy qo'llanilishi va turli xil ish sharoitlarida geometrik materialni ko'rib chiqishga bir necha bor murojaat qilish imkonini beradi. Bularning barchasi geometrik tushunchalarni yanada aniqroq va samaraliroq qilish, ularni predmetli hissiy tarkib bilan to'ldirish imkonini beradi. M.N.Perova va V.V.Ek ta'kidlaganlaridek, o'qituvchi tomonidan bolalar e'tiborini geometrik bilimlarning amaliy ahamiyatiga qaratishi ta'lim motivatsiyasini oshiradi va ongli o'zlashtirishga yordam beradi.

Fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish va shakl haqida sifatli tushunchalarni shakllantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash usullaridan biri - ushbu jarayonga konstruktiv faoliyatni kiritishdir. Mazkur fikr Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarga matematikani o'rgatish metodikasini ishlab chiqishda qatnashgan

V.P.Grixanov, N.F.Kuzmina-Syromyatnikova, Yu.T.Matasov, M.N.Perova, S.M.Popovich, P.G.Tishin, V.V.Ek va mehnatni o'rgatish metodikasini ishlab chiqishda qatnashgan N.P.Pavlova, V.A.Shinkarenko ilmiy ishlarida o'zlashtirish sifatini oshirish va korreksion-rivojlantiruvchi masalalarni hal qilish uchun konstruksiyalashdan foydalanish imkoniyatlari qayd etilgan. Konstruksiyalash o'quvchilarning fazoviy tushunchalarini, fikrlashini, nutqini, tasavvurini rivojlantirishga ta'sir qiladi.

Maxsus maktabda matematikani o'qitishni tashkil etish masalalari bo'yicha M.N.Perova, V.V.Ekning metodik ishlarida konstruktiv faoliyat geometrik materialning texnologiyava mehnat ta'limi bilan fanlararo bog'lanishlarini amalga oshirish, bilimlarni o'zlashtirishni ulardan foydalangan holda birlashtirish imkoniyati sifatida qaraladi .

V.A.Shinkarenko tomonidan olib borilgan tadqiqotlar o'quvchilarning shakl haqidagi tushunchalarini, geometrik bilimlarga asoslangan faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini va ularni yangi sharoitlarga o'tkazish qobiliyatini shakllantirish uchun ushbu faoliyat turidan foydalanish samaradorligini isbotlaydi.

Konstruksiyalash faoliyatida quyidagi ko'nikmalar shakllantiriladi:

- o'rganilayotgan asosiy geometrik shakllarni va ularning qismlarini ob'ektda tanib olish;
- ularni ajratib ko'rsatish ;
- mustaqil ravishda tanlangan qismlardan berilgan ob'ektni modellashtirish;
- geometrik shakllarni belgilangan tarkibiy qismlarga bo'lish; chizmada tuxilayotgan shaklni tasvirlash va mavjud chizmaga ko'ra ob'ekt yaratish;
- belgilangan shartlarga muvofiq modellarni o'zgartirish va takomillashtirish;
- Yasash, kesish, konstruksiyalash jarayonida o'quvchilar geometrik shakllarning xususiyatlarini ko'rish, ajratib ko'rsatish va ularga nom berish;
- ulardan tajribali ravishda o'z ishlarida foydalanish.

Buyumlarni tayyorlash uchun materiallar, ularning o'lchamlarining turfa xilligi o'qituvchiga keng doirada o'rganilayotgan geometrik shakllarning ahamiyatsiz xususiyatlarini majburiy o'zgartirish talabini amalga oshirishga imkon beradi. Bu shakllanagan geometrik tushunchalar va ko'nikmalarning umumlashtirilishining o'sishiga yordam beradi. Shunday qilib, matematika darslarida Eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarda texnologiya bo'yicha ishlarni bajarish va geometrik tushunchalarni shakllantirish o'rtasida yaqin bog'lanishning o'rnatilishi ikkala fanni o'rganish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Богданова Т.Г. Сурдопсихология. – М.: Академия, 2002. – 202 с.
2. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети. – М., 1993. – 297 с.
3. Боскис Р.М. Учителю о детях с нарушенным слухом. – М.: Просвещение, 1988. – 128 с
4. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 282 с.
5. Леонгард Э.И. и др. Я не хочу молчать! – М.: Просвещение, 1990. – 112 с.
6. Леонгард Э.И., Самсонова Е.Г. Развитие речи детей с нарушенным слухом в семье. – М.: Просвещение, 1991. – 319 с.

